

ДОСЛІДЖЕННЯ ВИРОБНИЧОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ ПРОМИСЛОВОГО ПІДПРИЄМСТВА МЕТОДАМИ ФУНКЦІОНАЛЬНОГО ПІДХОДУ**Шашко В. О., Коваленко Г. О.**

Рассмотрены возможность и целесообразность использования функционального подхода как общенаучного в исследовании производственной инфраструктуры промышленного предприятия, которая оказывает существенное влияние на эффективность его деятельности. Дано обоснование того, что выбор рациональной организации деятельности производственной инфраструктуры – одна из главных управленческих задач на современном промышленном предприятии. Актуализация проблем рациональной организации производства основана на понимании значимости организации как некапиталоемкого фактора развития предприятия и необходимости повышения его конкурентоспособности в динамичной среде.

Розглянуті можливість і доцільність використання функціонального підходу як загальнонаукового в дослідженні виробничої інфраструктури промислового підприємства, яка впливає на ефективність його діяльності. Дано обґрунтування того, що вибір раціональної організації діяльності виробничої інфраструктури – одне з головних управлінських завдань на сучасному промисловому підприємстві. Актуалізація проблем раціональної організації виробництва заснована на розумінні значимості організації як некапіталомісткого фактора розвитку підприємства й необхідності підвищення його конкурентоспроможності в динамічному середовищі.

The possibility and advisability of using of the functional approach, as a general scientific one, in the study of the production infrastructure of an industrial enterprise, which has a significant impact on its effectiveness are considered. The choice of a rational organization of the production infrastructure that is one of the major management challenges in a modern industrial enterprise is given. Actualization of problems of the rational production organization is based on understanding of the importance of an organization as a capital-intensive factor of enterprise development and necessity of increase of his competitiveness in a dynamic environment.

Коваленко Г. А.

канд. техн. наук, доц. кафедры «Менеджмент» ДГМА

Шашко В. А.

ст. преп. кафедры «Менеджмент» ДГМА

shashko_vika@mail.ru

УДК 658.1

Шашко В. О., Коваленко Г. О.

ДОСЛІДЖЕННЯ ВИРОБНИЧОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ ПРОМИСЛОВОГО ПІДПРИЄМСТВА МЕТОДАМИ ФУНКЦІОНАЛЬНОГО ПІДХОДУ

Потреба в дослідженні підприємства з точки зору його функціонування і зв'язків з зовнішнім середовищем є передумовою використання в дослідженнях функціонального підходу. Характеризуючи нинішній стан розробки методологічних проблем функціонального підходу, потрібно насамперед відзначити різноманіття трактувань функціонального підходу, що мають певні історичні й гносеологічні передумови.

Під функціональним підходом розуміється оцінка системи з погляду ефективності оцінки тієї функції, для якої вона призначена як елемент системи більш високого порядку. Функціональний підхід часто розуміють як метод (або сукупність методів) дослідження поведінкових характеристик об'єкта (у психології й соціології), або як підхід, орієнтований на вивчення функцій морфологічно виділених частин або структурних комплексів усередині органічного цілого (у біології й фізіології), або як метод «чорного ящика» (у кібернетиці) тощо.

Для використання функціонального підходу в діяльності промислового підприємства слід визначитися з поняттям функції.

Семантика слова «функція» дозволяє в загальному вигляді визначити її як цілеспрямований характер властивостей системи або її окремого елемента [1]. Автор [2] під функцією підприємства пропонує розуміти вид її дій, які здійснюються безперервно або з певною періодичністю, як всередині, так і за його межами, що виправдовує само існування підприємства і забезпечує його життєздатність на будь-якому етапі розвитку завдяки еволюційним або революційним змінам.

У відповідності з функціональним підходом функцію слід розглядати як спеціалізований вид діяльності, представлений об'ємом робіт певного виду, які виконуються для вирішення різноманітних задач і досягнення цілей діяльності підприємства [3].

Мета статті полягає у визначенні суттєвих особливостей використання функціонального підходу в дослідженні функціонування і організації функціонального управління виробничою інфраструктурою сучасного промислового підприємства.

На чисто змістовному рівні функціональна точка зору й саме поняття функції давно вже використовуються в працях біологів, фізіологів, психологів, соціологів, економістів і т. д. В області економічних відносин ми постійно зустрічаємося з функціональним трактуванням багатьох важливих понять, ми намагаємося розглядати об'єкт дослідження через призму його відносин з іншими об'єктами, зовнішнім середовищем. Досліджуючи економіку й громадське життя, ми суцільно й поруч зустрічаємося з положенням, коли сутність тих або інших предметів і явищ виявляється зв'язаною не з їхнім внутрішнім змістом, а з характером їх відносин з іншими предметами і явищами. Саме поняття управління може бути визначене лише функціонально, як відношення між керованим об'єктом і тим, хто здійснює управління. Природно тому, що методологічний аналіз управління і прийняття управлінських рішень повинен іти під прапором функціонального підходу.

Функціональний підхід не є альтернативою системному підходу. Системний підхід відштовхується від поняття системи. Від того, як визначено це поняття, певною мірою залежить і зміст методів системного підходу. Оскільки функціональні, поведінкові властивості систем і їх елементів у явній або неявній формі виступають як моменти визначення системи

або, у всякому разі, як специфічні риси досить широкого класу систем, то функціональний підхід можна розглядати як один із засобів системного підходу, або як його конкретизацію, специфічну форму в зазначеному класі систем.

На відміну від структурного підходу, гносеологічним джерелом якого є відволікання, абстрагування, відносна ізоляція досліджуваного предмета від зовнішніх відносин і зв'язків і остільки від інших речей і процесів, функціональний підхід із самого початку відмовляється від принципу структурної замкнутості, прагнучи поставити в центрі уваги саме всю ту сукупність взаємозв'язків, яка існує між виділеним предметом і іншим середовищем. У рамках функціонального підходу система розглядається винятково в контексті її відносин і зв'язків із зовнішнім середовищем. Виходячи із цього, функцією системи можна назвати властивості зазначених відносин і зв'язків.

Відзначимо ще одну важливу рису функціонального підходу – комплексне охоплення досліджуваного явища. Дійсно, розглядаючи систему з боку функціональних властивостей і відволікаючись від її внутрішнього змісту, який буває як правило винятково різнорідним по складу й природі процесів, що протікають, ми як би цілком охоплюємо цю різноманітність у його підсумковим вираженні – функціонуванні системи.

При проведенні досліджень складних систем, таких як промислове підприємство, методами функціонального підходу часто буває важливим знати також і внутрішній їхній зміст, окремі властивості елементів або компонент системи, наприклад, виробничої інфраструктури. У цьому випадку ми переходимо до більш детальної уяви системи, але в рамках цієї уяви нас, як і раніше, цікавлять лише функціональні властивості згаданих елементів або компоненти системи, стосовно яких сама система виступає як зовнішнє середовище.

Виробничий процес промислового підприємства, як сукупність основних, допоміжних і обслуговуючих процесів, є відкритою системою, де основні, допоміжні, обслуговуючі процеси перебувають у єдності, на них впливає внутрішнє та зовнішнє агресивне середовище. Б. В. Власов, В. М. Семенов представили схему видів і зв'язку основних, допоміжних, обслуговуючих процесів у вигляді відкритої системи. Проте кожний структурний елемент процесу виробництва може бути поданий як самостійна система більш низького порядку [4].

Отже, функціональний підхід є загальнонауковим підходом, тобто є гранично широким, універсальним по сфері застосовності в науці. Як усякий загальнонауковий підхід, функціональний підхід не скрізь однаково ефективний. Адекватною областю використання функціонального підходу є коло проблем, рішення яких вимагає поглибленого аналізу взаємин досліджуваних об'єктів із середовищем. У це коло попадають, зокрема, проблеми управління великими системами, такими, як промислове підприємство, оскільки всяка велика система може функціонувати лише в певному середовищі, з яким вона перебуває в стані речовинного й інформаційного обміну.

Виробнича інфраструктура сучасного промислового підприємства забезпечує стійкість його відтворення в процесі ринкового обміну видами діяльності й ресурсами і сприяє ефективному поведженню підприємств в умовах невизначеності, які спонукаються кон'юнктурними коливаннями ринку. Її цільова функція – забезпечення умов відтворення виробництва й включає управлінську й похідні від неї функції. Основними властивостями виробничої інфраструктури промислового підприємства є: комплексність, ієрархічність, інерційність, техніко-економічна визначеність, здатність до інтеграції й диверсифікованості, сумісність елементів різних видів виробничої інфраструктури за допомогою їхньої концентрації й комбінації під час забезпечення обслуговування виробничого процесу.

У рамках інфраструктури підприємства на основі системного підходу доцільно виділяти, по-перше, функціональні структури, що розкривають взаємозв'язки між різними актами взаємодії одиниць із зовнішнім середовищем; по-друге, організаційні структури, що включають елементи й взаємозв'язки між ними; по-третє, структури розвитку, що відбивають

взаємодію функціональної й організаційної структур, а також їхні взаємні зміни. Системні уявлення у функціонуванні виробничої інфраструктури підприємства можливо розвивати на основі сучасної теорії факторів виробництва; а механізм розвитку виробничої інфраструктури – на базі взаємодії інновації, ринкової селекції й упорядкування її зв'язків і функцій.

Згідно сучасній теорії факторів виробництва кожному з них відповідає вид капіталу, рух якого реалізує певні функції й створює специфічну структуру, а відповідно обумовлює й адекватну їй інфраструктуру. Праця, земля й капітал у сучасній теорії факторів виробництва конкретизовані як природний, людський і технічний фактори, вони беруть участь у процесі трансформації речовини природи й визначають групу трансформаційних видів інфраструктури: екологічної, соціальної й виробничої. До транзакційних видів інфраструктури належать інституціональна, організаційна й інформаційна інфраструктури, які виконують специфічні функції у ринкових відносинах.

У дослідженнях виробничої інфраструктури підприємства доцільно використовувати функціональний підхід. Функціональний підхід характеризує виробничу інфраструктуру підприємства з позиції зовнішнього впливу, що включає її відношення з об'єктами, які становлять її середовище, і, зосереджуючи увагу на спільності функцій, дозволяє розглядати різні організаційні одиниці виробничої інфраструктури як один клас об'єктів.

Якщо розглядати підприємство з точки зору сукупності робіт певного виду, то можна виділити різні функції в залежності від виду та призначення робіт. Виділяють так звані загальні системні функції: виробництва, обслуговування виробництва (надаються підрозділами виробничої інфраструктури промислового підприємства), управління, функції, які забезпечують загальні умови процесу відтворення капіталу. [5]. Ці функції реалізуються одночасно, безперервно, у взаємодії, що забезпечує цілісність підприємства як системи.

Обслуговування є невід'ємною частиною єдиного процесу виробництва, тому як складова діяльності підприємства вона є обов'язковою. Функція обслуговування виробництва забезпечує функціонування виробничої системи в цілому. Власне, функція обслуговування виробництва сформувався досить давно. Автори [1] висловили таку думку про те, що правомірність відокремлення допоміжних й обслуговуючих виробництв у самостійну інфраструктурну систему обґрунтована їх внутрішньою економічною єдністю й загальним функціональним призначенням

Як відомо, обслуговування виробництва, тобто інфраструктурне забезпечення, здійснюється виконанням функцій безпосереднього обслуговування: організація ремонту обладнання, організація транспортного обслуговування, складського господарства, енергозабезпечення, зв'язку, інструментального забезпечення. Ці функції безпосереднього обслуговування реалізуються наданням послуг промислового призначення. Послугам промислового призначення властиві такі ж саме риси, що і всім послугам, що відрізняє їх від товару: неможливість збереження, невідривність від персоналу, що надає послугу, різноманітна якість послуги, невідчутність. Саме забезпечення цих послуг на достатньому якісному, кількісному та витратному рівні є необхідною умовою ефективного господарювання сучасного промислового підприємства.

Реалізація безпосередньо функцій обслуговування супроводжує процес виробництва, забезпечуючи його ритмічність та рівномірність. При цьому локалізація реалізації безпосередньо функцій обслуговування може бути різною – як всередині підприємства, так і за його межами. В першому випадку реалізація безпосередньо функцій обслуговування забезпечується працею персоналу підприємства, в другому – сторонніми підприємствами, які спеціалізуються на виконанні певних функцій.

Характер локалізації робіт, виконання сукупності яких складає сутність безпосередньо функцій обслуговування – зовнішній або внутрішній – залежить від обраного типу організації реалізації безпосередньо функцій обслуговування. Питання лише постає в тому, що

є більш ефективним для підприємства – здійснювати обслуговування підприємства силами власних структурних підрозділів? силами сторонніх організацій, які надають необхідні послуги (виконують функції)? або «змішано», тобто частково власними підрозділами, частково сторонніми організаціями (на основі субконтрактингу). Саме це питання – вибір раціонального виду організації діяльності підрозділів виробничої інфраструктури, тобто раціональна структурна побудова, – є ключовою управлінською задачею керівників промислових підприємств та їх підрозділів.

У відношенні між функцією й структурою відзначимо насамперед наступний момент. Функції завжди можна реалізувати лише за допомогою структури, яка б не була природа цих функцій. Яка б не була примітивна ця структура, функції її можуть бути винятково складні. Це не повинне особливо дивувати, оскільки в ієрархічно організованих складних системах сутність функцій будь-якого елемента в цій системі визначається не стільки структурою цього елемента, скільки роллю цього елемента в структурі самої системи. Останню обставину слід особливо підкреслити. Тут знов-таки доводиться говорити про структуру, але не про ту, яка реалізує досліджувану функцію, виступає її носієм, а про ту, яка дозволяє зрозуміти природу самої цієї функції.

Таким чином, функція реалізується структурою й пояснюється за допомогою структури. Структурні характеристики системи в цілому важливі, коли здійснюється теоретичне дослідження підсистем, наприклад інфраструктури, оскільки властивості останніх у значній мірі визначаються цілісними властивостями всієї системи, тобто підприємства.

Допоміжні і обслуговуючі процеси, які здійснюються підрозділами виробничої інфраструктури підприємства, виконують функцію технологічного обслуговування виробництва підприємств. Вони не відрізняються ні за місцем у загальному виробничому процесі, ні за роллю у здійсненні принципів його організації [3]. Відмінності між обслуговуючим і допоміжним виробництвом визначаються характером їхньої діяльності [6]. Так, допоміжне виробництво виготовляє продукцію, що використовується для забезпечення власних потреб у середині самого підприємства; обслуговуюче виробництво виконує роботи, які забезпечують умови нормального перебігу основних і допоміжних виробничих процесів [7].

Слід зазначити, що кожна одиниця аналізованих підрозділів виробничої інфраструктури має унікальні функціональні характеристики: комбінацією витрат, процесів виробничої діяльності, цілей розвитку господарського середовища. Однак, при їхній структурній і кількісній відмінності, інфраструктурі, як організаційній системі, властиві якісно однотипні елементи.

Дослідженню окремих елементів організації виробництва допоміжних цехів промислових підприємств, які виконують функції обслуговування, приділялося досить уваги. Однак механізм прийняття рішень стосовно обґрунтування раціональної організації підрозділів виробничої інфраструктури з позицій функціонального підходу до неї, як до складної системи, ще не досить вивчений.

Сьогодні обґрунтування раціональної організації виробництва стає усе більш об'єктивним і розглядається в безпосередньому зв'язку з конкретним підприємством. Актуалізація проблем раціональної організації виробництва заснована на розумінні значимості організації як некапіталомісткого фактора розвитку підприємства й необхідності підвищення його конкурентоспроможності в динамічному середовищі. Визначальними факторами-умовами конкурентоспроможності є не тільки кваліфікація персоналу, прогресивність використовуваних засобів виробництва й технології, але й навички, уміння на практиці реалізувати основні принципи організації виробництва, забезпечити гармонічну комбінацію форм і методів організації виробництва, праці й управління, їх відповідність характеристикам технічного базису, умовам і економічним вимогам виробництва. Підприємство, здатне забезпечити вибір, комбінацію ресурсів краще, оригінальніше, швидше конкурентів, має ринковий успіх.

Якщо в колишні роки виробники продукції могли розраховувати на гарантований попит і здійснювати виробництво без обліку тенденцій промислового розвитку, змін зовнішнього середовища підприємства, то сьогодні така організація виробничої діяльності ставить під загрозу сам факт його існування й можливого розвитку.

У сучасних умовах до причин, які спонукають керівників підприємств перенастроювати й змінювати виробництво можна віднести наступні тенденції [8, 9, 10]:

- зростання домінуючої ролі клієнтів, висока динаміка їх поведінки, обумовлена змінною ціннісною орієнтацією;
- зростаюча інтерналізація й концентрація як ринків, так і безпосередньо підприємств; утвор усе більшого числа кооперуємих підприємств;
- децентралізація виробництва, акцент на ключові компетенції, розширення області використання аутсорсинга;
- скорочення життєвого циклу інновацій, продуктів, послуг.

Ці тенденції в умовах ринку, що стрімко змінюється, провокують зміну або корегування концепції організації виробництва, що склалася на підприємстві.

У зв'язку зі зростанням ролі підрозділів виробничої інфраструктури і тим впливом, який вони виявляють на техніко-економічні показники роботи підприємств, необхідно проводити спеціальні економічні дослідження для визначення рівня їх розвитку й стану (виробничих і організаційних можливостей). Реалізація останнього дозволить оцінити внутрішні фактори розвитку підприємства з метою ухвалення рішення про організацію діяльності підрозділів виробничої інфраструктури. Крім того, проведена самооцінка дасть можливість більш об'єктивно представити підприємство в зовнішніх контактах.

ВИСНОВКИ

Відмітною рисою функціонування вітчизняних промислових підприємств у сучасних економічних умовах є раціональне використання виробничих ресурсів і, взагалі, його потенціалу. В той же час питанню щодо вдосконалення та підвищення якості виробничих процесів, підвищення конкурентоспроможності підприємства за рахунок оптимальної виробничої інфраструктури не приділяється достатньо уваги. В зв'язку з цим доцільним є акцентування уваги на дослідженні організаційної діяльності підрозділів виробничої інфраструктури промислових підприємств, у тому числі і з використанням функціонального підходу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Ільющенко В. Г. Менеджмент : учеб. / В. Г. Ільющенко, В. В. Рыбак, Г. К. Губерная. – Донецк : ООО «Андромеда-4», 1998. – 339 с.
2. Ефремов А. С. Функциональный подход к исследованию устойчивости региональных производственных систем // Вісник Східноукр. держ. ун-ту. – 2000. – № 9 (31). – Ч. II. – С. 6–10.
3. Современные технологии управления промышленным предприятием : монография / А. Э. Воронкова, Г. В. Козаченко, С. К. Рамазанов, Л. Е. Хлапенев. – К. : Либра, 2007. – 256 с.
4. Власов Б. В. Повышение эффективности вспомогательных производств / Б. В. Власов, В. М. Семенов. – М. : Машиностроение, 1983. – 232 с.
5. Управління виробничою інфраструктурою / За ред. М. А. Бєлова. – К. : Укртиппроект, 1997. – 208 с.
6. Кравчук О. М. Проблеми оцінки ефективності допоміжних виробництв / О. М. Кравчук // Наук. вісн. Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки. – 2004. – № 5. – С. 160–165.
7. Економіка підприємства: підручник / За заг. ред. С. Ф. Покропивного. – 2-ге вид., перероб. та доп. – К. : КНЕУ, 2004. – 528 с.
8. Туровец О. Г. Эволюция производственных систем в условиях становления инновационной экономики / О. Г. Туровец, В. Н. Родионова // Организатор производства. – 2008. – № 2. – С. 69–73.
9. Грундиг Г. Г. Проектирование промышленных предприятий. Принципы. Методы. Практика / Г. Г. Грундиг. – М. : Альпик Бизнес Букс, 2007. – 340 с.
10. Родионова В. Н. Конкурентоспособность производства: проблемы и пути решения / В. Н. Родионова, О. Г. Туровец, Н. В. Федорова. – Воронеж : Воронежский государственный технический университет, 2004. – 214 с.

Стаття надійшла до редакції 14.11.2011 р.